

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 811.161.2'282'367.622(038)(477.8)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2026.40.11>

Віта ОСМАНОВА, асп.
ORCID ID: 0009-0004-4802-3743
e-mail: sergiivnavita@gmail.com

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, Україна

ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ІМЕННИКА В НАДДНІСТРЯНСЬКОМУ ГОВОРІ

Вступ. Сучасна українська діалектологія перебуває на етапі переходу від екстенсивного накопичення матеріалу до системного моделювання лексичних масивів окремих говорів. Наддністрянський говір, як один із центральних та найбільш архаїчних діалектів південно-західного наріччя, має давню лексикографічну традицію. Проте в лінгвістиці досі відсутній спеціалізований частиномовний словник іменників цього ареалу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю збереження унікальних рис діалектної субстантивної лексики, яка становить ядро мовної системи та фіксує матеріальну й духовну культуру етносу, перед загрозою нівеляції під впливом літературної мови. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад укладання словника іменників наддністрянського говору та розробка моделі словникової статті.

Методи. Дослідження ґрунтується на антропоцентричному підході до мови та принципі "слово в тексті". Основним джерелом фактажу слугував експедиційний метод (запис живого мовлення в селах Львівської та Тернопільської областей). Для аналізу семантичної структури слова використано метод контекстуального аналізу, що дав змогу виявити приховані семантичні зв'язки та конотації. Інвентаризацію одиниць здійснено за допомогою описового методу, а їх систематизацію – шляхом лексикографічного моделювання.

Результати. У статті проаналізовано стан лексикографічного опрацювання наддністрянського говору та виявлено лауну в сегменті частиномовних словників. Апробовано для діалектних словників структуру словникової статті, яка включає п'ять зон: 1) заголовного слова; 2) граматичну; 3) семантичну; 4) ілюстративну; 5) фразеологічну. На прикладі реєстру продемонстровано ефективність запропонованої моделі. Зокрема, доведено доцільність подання фонетичних варіантів у межах однієї статті для збереження семантичної цілісності. Виявлено специфічні семантичні зсуви та зафіксовано унікальні граматичні форми.

Висновки. Створення словника іменників є перспективним напрямом діалектологічних студій, що дає змогу створити багатовимірний лінгвістичний портрет регіону. Запропонована методика лексикографування забезпечує фіксацію не лише лексичного складу, а й граматичних та фонетичних особливостей говору в їхньому природному контексті. Зібраний матеріал слугуватиме надійною джерельною базою для подальших етнолінгвістичних та історико-етимологічних розвідок, документуючи мовну пам'ять Галичини.

Ключові слова: південно-західне наріччя, наддністрянський говір, словник, лексика, іменник, семантика, варіантність.

Вступ

Сучасний етап розвитку української діалектології позначений поглибленим інтересом до системного вивчення лексичного складу окремих говірок і говорів, що зумовлено потребою збереження мовної спадщини перед загрозою нівеляції діалектних особливостей під впливом літературної мови та урбанізаційних процесів. У цьому контексті наддністрянський говір, як один із найбільш архаїчних та лексично розгалужених діалектів південно-західного наріччя української мови, становить винятковий інтерес для дослідників. Він посідає центральне місце в системі архаїчних говорів Галичини, межуючи з бойківським, волинським, покутсько-буковинським та подільським діалектами, що зумовлює складну інтерференцію мовних явищ та багатство лексичного матеріалу (Ястремська, 2020).

Збереження національної пам'яті народу та його духовних цінностей неможливе без належної фіксації живого мовлення. Як слушно зауважують дослідники, діалектна лексика має велику евристичну цінність, оскільки вона відображає історичний поступ народу в його праці, звичаях і віруваннях, весь світогляд у цілому, а тому є необхідним джерелом для реконструкції давнішого стану матеріальної й духовної культури носіїв мови (Горбач, 2003). Особливої ваги в цьому процесі набуває іменник – частина мови, яка номінує предмети, явища, абстрактні поняття і становить ядро лексичної системи будь-якого говору. Саме в іменниковій лексиці найповніше відображено побут, господарську діяльність, матеріальну культуру та світоглядні уявлення етносу.

Метою нашої статті є обґрунтування наукових засад укладання частиномовного словника іменників наддністрянського говору, розробка моделі словникової статті, яка б максимально повно репрезентувала семантичні, граматичні та лінгвогеографічні особливості лексеми, а також представлення зразків лексикографічного опрацювання матеріалу на основі власних експедиційних записів.

Актуальність такого підходу зумовлена необхідністю переходу від загальних регіональних словників до спеціалізованих праць, які дають змогу здійснити мікроаналіз граматичних категорій і лексичної сполучуваності.

Методи

Для досягнення поставленої мети використано комплекс лінгвістичних методів. Збір фактичного матеріалу здійснено за допомогою експедиційного методу, реалізованого шляхом безпосереднього спостереження за живим мовленням носіїв та опитування. Безпосереднім джерелом дослідження слугували власні польові записи, здійснені протягом 2021–2025 рр. у селах Никловичі, Сусолів, Підгайчики Львівської області та в селах Біла, Вікно Тернопільської області. Використання методики тематичного опитування дало змогу систематизувати лексику за семантичними групами. Для аналізу семантичної структури слова та його функціонування застосовано метод контекстуального аналізу. Описовий метод використано для інвентаризації та класифікації зібраних одиниць. Провідним у дослідженні став лексикографічний метод, який застосовано для розробки структури словника, параметризації діалектної лексики та безпосереднього укладання реєстру досліджуваних іменників.

Результати

Українська діалектна лексикографія пройшла тривалий шлях становлення, на якому сформувалися різні типи словників: від невеликих диференційних списків до фундаментальних регіональних зведень. "Діалектний словник – це словник, в якому подана лексика територіальних діалектів, її значення і слововживання" (Гриценко, 2007). За охопленням діалектного слова лексикографічні праці традиційно поділяють на диференційні та повні. Більшість словників в українському мовознавстві є диференційного типу, характер подання матеріалів у яких переважно диференційний відносно структури літературної мови. Такий підхід, домінуючий у другій половині ХХ ст., мав на меті зафіксувати передусім ті риси, що відрізняють діалект від літературного стандарту. Для діалектних словників характерні транскрипційний запис, наявність фонетичних варіантів і фразеології, а також граматична параметризація та чітка територіальна прив'язка реєстрових одиниць.

Лексикографічне опрацювання наддністрянського говору має глибокі традиції та представлено в низці різнопланових праць. Початки фіксації місцевої лексики сягають кінця ХІХ ст. й пов'язані з діяльністю І. Верхратського, зокрема його працею "Знадоби до словаря южноруського" (Верхратський, 1877).

Вагомий внесок зробив Зиновій Бичко, який уклав серію словників говірок Опілля і Наддністрянщини: спершу локальні (Бичко, 1992, 1997), а згодом – "Наддністрянські говірки: Короткий словник" (Бичко, 2005). Етапною працею для дослідження наддністрянського говору став "Наддністрянський регіональний словник" Гаврила Федоровича Шила (Шило, 2008). Ця монументальна робота фіксує близько 10 000 одиниць лексики та фразеології, зібраних у понад 500 населених пунктах Львівської, Тернопільської та північних районів Івано-Франківської областей. Словник Г. Шила став взірцем регіонального лексикографування, продемонструвавши багатство говору та його територіальну диференціацію. Ці роботи стали цінним підсумком багаторічного збору матеріалів і базою для подальших студій.

У сучасному лексикографічному вимірі важливим джерелом є "Лексикон львівський: поважно і на жарт" (Хобзей та ін., 2019) – словник "мови міста", що фіксує лексичні одиниці західноукраїнського варіанта літературної мови та діалектизму. Для наддністрянських студій цей словник є опорою, за допомогою якої можна чітко відмежовувати одиниці міського соціолекту та елементи літературного стандарту від одиниць навколишніх сільських говірок, а також простежувати напрями дифузії між містом і селом.

Окремої уваги заслуговує наддністрянсько-бойківське пограниччя. Тут показовим ареалом є Болехів, представлений у працях "Слова з Болехова" (Гнатишак та ін., 2017) та "Болехівські бувальщини" (Гнатишак, 2021). У сукупності ці публікації документують транзитивні риси між ареалами та доповнюють картину міського/передміського континууму на західному краї наддністрянського масиву.

Також варто відзначити тривалу роботу Р. Остаха та Л. Остах над лексикою села Стриганці, результати якої опубліковано серією статей і яка демонструє ґрунтовний підхід до опису однієї говірки (Осташ, & Осташ, 2010–2019). Оригінальним явищем у сучасній діалектній лексикографії стала праця Ганни Дидик-Меуш "Мокряни. Говірка маминого села" (Дидик-Меуш, 2021). Це видання репрезентує говірку села Мокряни Дрогобицького району крізь призму мовлення чотирьох поколінь однієї

родини. Авторка кваліфікує працю як "мамин словник" або "жіночий словник", що фіксує живу народну мову з унікальними фонетичними та морфологічними рисами. Цей словник демонструє, як на мікрорівні однієї родини зберігається самобутність наддністрянського говору.

Підсумовуючи огляд джерельної бази, можна стверджувати, що лексикографія наддністрянського говору є доволі розвинутою та репрезентативною. Однак попри наявність ґрунтовних загальних і регіональних праць, у лінгвістиці досі відсутній спеціалізований словник іменників цього ареалу. Ця лакуна є суттєвою, адже саме іменник формує ядро лексичної системи будь-якого говору, номінуючи предмети та явища об'єктивної дійсності. Як слушно зауважують дослідники, субстантивна лексика становить ядро лексичної системи і є, за визначенням І. Вихованця, "центральною граматичною категорією, що спеціалізується на вираженні предметності" (Вихованець, & Городенська, 2004, с. 47). Водночас саме цей пласт найповніше відображає матеріальну та духовну культуру етносу, фіксуючи зміни в суспільному житті. Відсутність окремого лексикографічного опрацювання цієї частини мови ускладнює системний аналіз граматичних категорій роду, числа та відмінка в діалектному мовленні.

Сучасна лінгвістична парадигма показує, що необхідними є діалектні словники, які б дали змогу поглибити аналіз окремих лексико-граматичних класів слів. У цьому контексті надзвичайно плідним є напрям укладання частиномовних словників, який активно розвивається в останні десятиліття. У контексті вивчення адвербіальної лексики показовою є розвідка Г. Гримашевич, присвячена аналізу прислівників зі значенням "спосіб пересування людини" в середньополіських говірках (Гримашевич, 2016). Дослідниця не лише виокремила репертуар лексем на позначення різних способів руху (*ходитьи пішки, бігти, повзти* тощо), а й детально описала їхні семантико-словотвірні особливості та фонетичну варіативність. Такий підхід підтверджує тезу про те, що глибокий аналіз вузьких лексико-семантичних груп є необхідним етапом для створення вичерпного опису граматичної системи діалекту. Вагомим внеском у теорію частиномовного лексикографування стали праці С. Панцьо, присвячені лексикографічному опрацюванню дієслова (Панцьо, 1997), а також праця С. Панцьо та Н. Лісняк "Словник прикметникового лексикону лемківських говірок", де автори обґрунтовують необхідність спеціфічної параметризації прикметника, яка б враховувала його атрибутивну природу та залежність від іменника (Панцьо, & Лісняк, 2015). Дослідники наголошують, що частиномовний словник дає змогу зосередитися на граматичній семантиці, словотвірних моделях і синтагматичних зв'язках, які часто залишаються на периферії уваги в словниках загального типу.

Наша увага зосереджена на іменниковій лексиці, що дає змогу детально опрацювати категорії роду, числа та відмінка, які в діалекті часто мають специфічну реалізацію. Фундаментальним теоретичним підґрунтям дослідження слугує концепція тексту як джерела вивчення діалекту, обґрунтована П. Гриценком. У праці "Тексти як джерело дослідження чорнобильських говірок" учений наголошує на необхідності залучення великих масивів зв'язного мовлення для відтворення говірки як живої динамічної системи. Такий підхід передбачає фіксацію не лише ізольованих форм, а й загальної послідовності розгортання тексту в потоці мовлення (Гриценко, 1996).

У руслі контекстуального аналізу видається важливим також твердження Т. Ястремської про багатови-

мірність лексичних відношень. Дослідниця пропонує звертати увагу не лише на парадигматичні та синтагматичні, а й на епідигматичні зв'язки, що відображають асоціативно-сміслові відношення слів у контексті та дозволяють глибше розкрити семантику діалектизму (Ястремська, 2018).

Джерелом дослідження слугували власні польові записи методом безпосереднього спостереження та опитування носіїв наддністрянського говору в природних умовах комунікації. Застосування експедиційного методу уможливило збір унікального фактажу, який відображає сучасний стан говору. Під час польової роботи ми застосовували методику тематичного опитування з використанням спеціально розробленого наративно-біографічного питальника. Його специфіка полягає у хронологічно-тематичній побудові: блоки запитань охоплюють спогади інформантів про історичні події (війна, окупація, діяльність УПА), дитинство, побут та місцеві традиції. Застосування такого інструментарію спонукає респондентів до розлогіх розповідей, що разом із фіксацією спонтанного мовлення має особливу цінність для з'ясування контекстуальних значень лексем, а також для виявлення сталих словосполучень і фразеологічних одиниць (напр., з *тёжком бідом*, за *москалів* та ін.).

Основною цінністю власних польових записів є фіксація природного контексту вживання діалектної лексики. Саме з живого контексту випливають усі інші характеристики реєстрового слова: його фонетична варіативність, граматичні форми та синтактика (особливості сполучуваності). Наприклад, запис розповіді про процес приготування страв уможливорює виокремлення специфічних синтагматичних поєднань іменників, властивих саме досліджуваному говору (напр., *вмісила і пуклала в бридванки, пиріг з бульби, сирник з приходу* та ін.).

Лексикографічне опрацювання іменника вимагає чіткої структуризації статті, яка б давала змогу користувачеві отримати вичерпну інформацію про слово. Запропонована модель словникової статті включає такі зони:

1. Зона заголовного слова (гасло). Реєстрове слово подано в початковій формі (називний відмінок однини). Для іменників, що вживаються лише у множині, початковою формою є називний відмінок множини. Враховуючи фонетичні особливості наддністрянського говору, слово подано з наголосом. У випадках значної фонетичної варіативності наведено паралельні форми безпосередньо в заголовку.

2. Граматична зона. Ця зона містить стандартизований набір граматичних маркерів, що дають змогу визначити словозмінну парадигму іменника в говорі. Вона обов'язково включає інформацію про рід та закінчення родового відмінка однини. У випадках коливання граматичного роду, що є характерним для наддністрянського ареалу (наприклад, сиріожка ж. р. – сиріожок ч. р.), зафіксовано обидві форми. Оскільки словник відображає говір як цілісну систему, граматична зона також репрезентує специфіку місцевої словозміни: за наявності ілюстративного матеріалу тут наведено характерні діалектні флексії непрямих відмінків (зокрема, закінчення -ом/-ов в орудному відмінку однини іменників жіночого роду: *руком*, *фіров*, або -и в давальному відмінку множини).

3. Семантична зона (тлумачення). Визначення значення слова здійснюється через дефініцію, яка може бути описовою, синонімічною або комбінованою. Враховуючи наявність специфічних етнографічних реалій, значна частина іменників потребує розгорнутого енциклопедичного коментаря. Діалектний словник має відображати культуру носіїв, тому дефініції часто містять

опис зовнішнього вигляду предмета, його призначення та способу використання.

4. Ілюстративна зона. Це, на нашу думку, найважливіша частина статті, яка реалізує принцип "слово в тексті". Ілюстрації дібрано з власних експедиційних записів і подано мовою джерела зі збереженням фонетичних і морфологічних особливостей. Паспортизація ілюстрацій включає вказівку на населений пункт. Ілюстративний матеріал має підтверджувати всі наведені значення слова, а також демонструвати його валентність.

5. Фразеологічна зона. Стії та фразеологізовані сполуки слів, компонентом яких є реєстровий іменник, подано в кінці статті за знаком (◇). Це дає змогу виявити можливості сполучення слова та показати фразеологічний потенціал слова.

Розглянемо практичну реалізацію запропонованих принципів на прикладі конкретних лексико-семантичних груп іменників, зафіксованих під час експедиції.

БАРАБОЛЯ, і, ьом, ж. Картопля. *Я скінчила вісім класів, а вже до дев'ятого і до десятого тре було йти в Гримайлів за п'ять кілометрів. Я вже не йшла, бо не мала як, тре було мамі пумагати збирати бараболі в кулгоспі, купали ше вручну, лопатами і збирали, грузили і вузили бурак.* (Вікно); Та ми тільки бараболю, з том бараболём жием. (Вікно)

БІДА, и, ом, ж. Матеріальна незабезпеченість, нестатки, брак засобів для існування; бідність. *Та була біда, діти. Та тоди була біда страшна в нас.* (Вікно) ◇ **З тешком бідом "зробити"** – "зробити" докладаючи значних зусиль. *Школу скінчив з тешком бідом, йак то все відставав, то що все, мама каже: "не йди до школи, бо то тре досвіта ставати, ше не видкося, вставай, йдем...", бурак чи шо там, гарбузи, бараболі збирати, та всьо сі рублило.* (Вікно)

БРИДВАНКА, -и, -ов, ж. Металева форма для випікання хліба, пирогів або м'яса; деко. *Лиш там я субі, бридванки наклала, ну, в пательні хліба, а решту лишила на пиріг.* (Никловичі) *Як вже вимісила, пуклала в бридванки, вже вуно підкисло, тогді я мащу й даю в піч.* (Никловичі)

БУЛЬБА, и, ж. Те саме, що **БАРАБОЛЯ**. *Бўльба тёрта, цибуля, олія засмажена і то гутовили.* (Никловичі);

БУЛЬБОЧКА, и, ж. Здр. до **БУЛЬБА**. *Ну, як хто любе. Я... ми любим квашені, з квашеної капусти пируги з гречки. Ми любим всі. І любим капусняк, і любим... і капуста підбивана, і капусняк, і капуста тушена, яку хто хоче, таку робит. Так, і навіть бульбочку зваримо і просто олії, цибульки, і... і капусти з бочки поместили, майте салат. Прекрасний.* (Никловичі)

ВЕРВОЧКА, и, ж. Християнський молитовний атрибут у вигляді нитки з вузлами або намистинами, що використовують для підрахунку молитов. *Спочатку ми все, от як но... почалася та війна, то ціла церква людей і на, молебні, вервички все-ка молилися.* (Сусолів)

ВЕЧЕРЯ, -і, ж. Їжа, приготована для споживання ввечері. *Більше я ту вечері не дам. Більше тут вечеряти не будеш.* (Вікно)

2. Вечір напередодні Різдва Христового; Святий вечір, Святвечір. *Перед Різдом, то сідали-сьмо за стіл, помолілися і то то, як сі називає, і будьте здорові. І сіли до вечері.* (Сусолів)

ВІЙНА (ВЇЙНА), -и, ж. Збройна боротьба між державами, народами. *Лиш підрослам, та й зара кілька пішли до школи, булам, певно, у другому класі, як сі зачила война, зачлиасі война, і зара нас вакуували, вакуували, виганяли нас за село, всіх, ціле село, люди фірами їхали,*

хто чим, хто з ким мав. (Біла) *Каждий раз молюся, і верочку за ту війну, і от, і за, і за внука, і за всіх, що в армії, каждый раз, каждый раз, на день з деси раз.* (Сусолів) *І ніхто не знає, і ми не знаємо, що нас чекає дальше в майбутньому, чи що то може бути, чи то перемога, чи що, то ніхто того не знає, хіба єден Бог на світі нам пуможе, щоб завершити тую прокляту війну, яка прийшла на нашу землю.* (Вікно)

ВІНОК, нка, ом, ч. 1. Традиційна прикраса з квітів, листя, гілок або бадилля, сплетена в обруч; вінок: *Скінчили усе поле – вже будем справляти вінок: в останній день плетем великий вінок, чіпаєм у машині на кабінку; шofer їде з вінком.* (Вікно)

2. етн. Святкування після завершення осінніх робіт: *Увечір усі збираємось до однієї хати і робимо баль – вінок справляємо... уже можна відїхати додому, чекає знов до весни.* (Вікно)

ДЗІДЗЬО, а, ч. Батьків або материн батько, дід. *Були такі, же мали родину, і ми мали родину, бо мій дзідзьо, мамин тато ше трийцять третього року поїхав був, ніби мого дзідзя рідний брат Микитюк поїхав був в Америку на роботу.* (Біла)

МОСКАЛЬ (МАСКАЛЬ), я, ьом, ч. 1. Зневажлива назва росіянина. *Та шо москалі, то наші закрили. Шо москаль приїхав сюда закривати, то самі свої, дав приказ, ті позакривали.* (Сусолів)

2. Радянський солдат; представник радянської влади. *Москалі прийшли до хати бандерів шукати.* (Підгайчики); *Були обстріляні маскалі, які це вже вміли робити.* (Вишня)

♦ **За москалів** – у період радянської окупації або Другої світової війни. *Та де, деякі казали: "О, за москалів було ліпше, бо за, бо за рубель було шість хліба". А я кажу, а пенсію, е-е, получила, мама пулучила дванайці рублів. Я кажу, за ту пенсію можна було купити єден підудіяльник. А нині за пенсію, шо хочеш, то купиш.* (Сусолів); *То не, то за тих, за москалів пуляки пувийжали. За москалів. Так. За москалів. Поїхали там, до Польщі. Хто не поїхав, то треба було сі ту до них приєднати.* (Підгайчики)

ПАТЭЛЬНЯ, и, ж. Кругла пласка кухонна посудина з невисокими бортами та ручкою, призначена для смаження їжі; сковорода. *На одну, на другу, на третю, на четверту, розтерла по тій, по... тій пательни, пулучила бульбу, завернула, завернула, вивернула другим боком, пумастила... зрубила дірки, пумастила яйцем, зрубила дірки, щоб не підносило, і всьо, і потім спеклісі, один на другий, один на другий, накрили, обїденія.* (Никловичі)

ПЕРЕСЕЛЭНЕЦ, -нця, ч. Особа, депортована з етнічних українських земель (перев. із території сучасної Польщі в 40-х рр. ХХ ст.). *То діти вже сі поженили на польках, на тих, і поприїжджели сюда. – То вже ті переселенці? – Так, так.* (Підгайчики); *Мій переселенец. Мій звітам приїхав. [Ваш чоловік?] Так. [Звідки?] З Перемішля.* (Підгайчики)

ПИРІГ, ога, ом, ч. 1. Традиційна випічка – здебільшого не солодкий виріб, а основна страва (наприклад, із картоплі), що печуть у печі. *Пиріг з бульби, але печений. А я печу, ще пеклася на лопу... Никловичі ззадї є хліб, пиріг тут в горлі, а тут з приходу сирник.* (Никловичі)

2. Перев. мн. Вареник. *На Рїздво мали бути кутя, пируги, капуста, голубці... Ну пируги бульбяні і капустяні, ну, і голубці.* (Никловичі)

ПРИХІД, оду, ч. Передня частина черені печі (ближче до устя), де температура нижча, ніж у глибині; припічок. *І ше один сирник мусів бути з приходу. З приходу. ззадї*

є хліб, пиріг тут в горлі, а тут з приходу сирник, бо він дуже сулодкий. (Никловичі)

СКАКЎН, а, ч. Гра, забава, яку грали на Великдень. *Гаївку сі бавили і хлопці, а хлопці то скакуна доукола церкву бавлісі так, шо як скакун їде, їден на другий, їден на другого. А ше робили хлопці дзвіницю, шо чіпалосі їх шість сім або й десіть, шіпалосі во такуво за руки, наверху ставало їх знов три чотири чіпалосі за руки, а трета верства ще сі чіпала на гору, то так абула дзвіниця.* (Біла)

ХОЛЯВА (ХОЛЭВА), и, ов, ж. Верхня трубчаста частина чобота, що прикриває литку; халява. *Запхала ту щітку за хояву, доганю маму фіров, а там два чоловікі сміютьсі, та й кажи: " Марино, та шо тибі, ти не будеш голодна ні нічо". – Ачо? – Та бо Янка має за хольово то же ти будеш мала, має щітку за хольово, та й хто плаче, хто сі сміє, та й так діти було.* (Біла)

ШМАТЭ, ем, с. Вироби з тканини, що одягають безпосередньо на тіло; одяг. *Досегав він мені молитвеник і я взяла той молитвеник за пазуху і ще бігла з хати, а тако на тумбучці стояла така щітка, така же шмате сі витирає, а я не маю шо взяти, то й шо буду брала тоту щітку та й за хояву.* (Біла)

Дискусія і висновки

Важливим аспектом лексикографування наддністрянського говору є проблема точного передання семантики діалектного слова при його перенесенні у формат словникової статті. Проблема лексикографічного статусу фонетичних діалектизмів та меж варіативності реєстрової лексеми неодноразово порушувалася в українському мовознавстві (П. Гриценко, Н. Хобзей). Як зазначають дослідники, надмірне дроблення фонетичних варіантів на окремі словникові статті може призвести до руйнування цілісного уявлення про семантичну структуру слова. Наш підхід засвідчує, що для наддністрянського говору, якому властива значна фонетична варіативність (наприклад, *лопáта* – *лупáта*, *молоко* – *мулукó*), єдиним виправданим рішенням є подання таких одиниць у межах однієї словникової статті. Розведення варіантів у різні реєстрові позиції призвело б до штучного розриву семантичної тканини говору та ускладнило б користування словником. Водночас особливої уваги під час лексикографування потребують випадки значних семантичних розбіжностей із літературним стандартом, коли специфічне діалектне значення (як-от *пиріг* у значенні основної страви) кардинально відрізняється від загальнонаціонального, що вимагає обов'язкового залучення розгорнутого етнографічного коментаря.

Укладання спеціалізованого словника іменників наддністрянського говору є необхідним етапом переходу від екстенсивного накопичення матеріалу до його системного моделювання. Запропонована структура статті, що базується на принципі "слово в тексті", дає змогу створити багатовимірний лінгвістичний портрет регіону. Вона фіксує не лише лексичний інвентар, а й унікальні граматичні риси (специфічні відмінкові закінчення) та культурні коди, закладені в назвах побуту, їжі, родинних стосунків. У перспективі цей підхід має стати основою для створення повного електронного корпусу текстів та словника наддністрянського говору, що уможливить порівняльні студії з іншими діалектами південно-західного наріччя та збереже мовну пам'ять про традиційну культуру Галичини.

Джерела фінансування. Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

- Бичко, З. М. (1997). *Діалектна лексика Опілля*.
 Бичко, З. М. (2005). *Надністрянські говірки. Короткий словник*. Лідер.
 Бичко, З. М. (1992). *Словник діалектної лексики с. Грабовець Стрийського району Львівської області*.
 Верхратський, І. (1877). *Знадоби до словаря южноруського*.
 Вихованець, І. Р., & Городенська, К. Г. (2004). *Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови*. Пульсари.
 Гнатишак, Ю. (2021). *Болехівські бувальщини. Діалектні тексти*.
 Гнатишак, Ю., Сімович, О., Хобзей, Н., & Ястремська, Т. (2017). *Слова з Болехова*.
 Горбач, О. (2003). Словник північно-підляської говірки села Добровода близько Гайнівки (Польща). *Діалектологічні студії*. 3: *Збірник пам'яті Ярослава Закревського*, 36–167.
 Гримашевич, Г. (2016). Прислівники зі значенням 'спосіб пересування людини' в середньополіських говірках Житомирської області. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 21, 65–67.
 Гримашевич, Г. (2018). Адвербіальна лексика в діалектних лексикографічних виданнях: способи репрезентації. *Діалектологічні студії*. 11: *Слово – словник – корпус*, 142–151.
 Гримашевич, Г. І. (2002). *Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок*.
 Гриценко, П. Ю. (2007). Діалектний словник. В *Українська мова: Енциклопедія* (с. 152–154).
 Гриценко, П. Ю. (1996). Тексти як джерело дослідження чорнобильських говірок. У *Говірки Чорнобильської зони. Тексти*.
 Дидик-Меуш, Г. (2021). *Мокряни. Говірка маминого села. Словник*. Піраміда.
 Осташ, Л., & Осташ, Р. (2011). Лексика села Стриганці як об'єкт лексикографічного опрацювання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*, 24, 150–155.
 Осташ, Л., & Осташ, Р. (2012–2019). Лексика села Стриганці як об'єкт лексикографічного опрацювання (частини Г, Д, К, І, З). *Вісник Львівського університету; Studia Ucrainica Varsoviensia*.
 Осташ, Р., & Осташ, Л. (2010). Словник говірки села Стриганці Тисменицького району Івано-Франківської області [А–В]. *Діалектологічні студії*, 9, 239–251.
 Панцьо, С., & Лісняк, Н. (2015). *Словник прикметникового лексикону лемківських говірок*.
 Панцьо С. Є. (1997). *Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика)* (Ч. 1).
 Рябець, Л. В. (2019). Український діалектний словник сьогодні: особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова*, 1, 71–86.
 Хобзей, Н. В. (2005). Український діалектний словник нового сторіччя. В *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти* (с. 148–154).
 Хобзей, Н., Сімович, О., Ястремська, Т., & Дидик-Меуш Г. (2019). *Лексикон львівський: поважно і на жарт* (4-те вид.). Видавництво Старого Лева.
 Шило, Г. Ф. (2008). *Надністрянський регіональний словник*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
 Ястремська, Т. (2018). "Епідігматичний діалектний словник": ідея, концепція, засади. *Діалектологічні студії*. 11: *Слово – словник – корпус*, 273–301.
 Ястремська, Т. (2024). Мова міста як симбіоз діалекту та літературного стандарту. В *Діалекти в умовах сучасних викликів* (с. 235–264).
 Ястремська, Т. О. (2016). Межі діалектного простору: південно-західне наріччя. В *У координатах мови* (с. 129–137). Паїс.
 Ястремська, Т. О. (2020). Надністрянський говір. В *Енциклопедія Сучасної України*. <https://esu.com.ua/article-70758>
- Bychko, Z. M. (1992). *Dictionary of dialect vocabulary of Hrabovets village, Stryi district, Lviv region* [in Ukrainian].
 Bychko, Z. M. (1997). *Dialect vocabulary of Opillia* [in Ukrainian].
 Bychko, Z. M. (2005). *Dnister dialects: A short dictionary*. Lider [in Ukrainian].
 Hnatyshak, Yu. (2021). *Bolehiv true stories. Dialect texts* [in Ukrainian].
 Hnatyshak, Yu., Simovych, O., Khobzei, N., & Yastremska, T. (2017). *Words from Bolehiv* [in Ukrainian].
 Horbach, O. (2003). Dictionary of the Northern Podlachian dialect of Dobrovoda village near Hajnowka (Poland). *Dialectological Studies*. 3: *In memory of Yaroslava Zakrevska*, 36–167 [in Ukrainian].
 Hrymashevych, H. (2018). Adverbial vocabulary in dialect lexicographic publications: Ways of representation. *Dialectological Studies*. 11: *Word – Dictionary – Corpus*, 142–151 [in Ukrainian].
 Hrymashevych, H. (2016). Adverbs with the meaning 'method of person's movement' in Middle Polissian dialects of Zhytomyr region. *Modern problems of linguistics and literary studies*, 21, 65–67 [in Ukrainian].
 Hrymashevych, H. I. (2002). *Dictionary of names of clothing and footwear of Middle Polissia and adjacent dialects* [in Ukrainian].
 Hrytsenko, P. Yu. (1996). Texts as a source for studying Chornobyl dialects. In *Dialects of the Chornobyl zone. Texts* [in Ukrainian].
 Hrytsenko, P. Yu. (2007). Dialect dictionary. In *Ukrainian Language: Encyclopedia* (pp. 152–154) [in Ukrainian].
 Dydyk-Meush, H. (2021). *Mokriany. The dialect of mother's village. Dictionary*. Piramida [in Ukrainian].
 Khobzei, N., Simovych, O., Yastremska, T., & Dydyk-Meush, H. (2019). *Lviv lexicon: Seriously and jokingly* (4th ed.). Old Lion Publishing House [in Ukrainian].
 Khobzei, N. V. (2005). Ukrainian dialect dictionary of the new century. In *Dialect vocabulary: Lexicological, lexicographic and linguogeographic aspects* (pp. 148–154) [in Ukrainian].
 Ostash, L., & Ostash, R. (2011). Vocabulary of Stryhantsi village as an object of lexicographic processing. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology*, 24, 150–155 [in Ukrainian].
 Ostash, L., & Ostash, R. (2012–2019). Vocabulary of Stryhantsi village as an object of lexicographic processing (parts H, D, K, I, Z). *Visnyk of Lviv University; Studia Ucrainica Varsoviensia* [in Ukrainian].
 Ostash, R., & Ostash, L. (2010). Dictionary of the dialect of Stryhantsi village, Tysmenytsia district, Ivano-Frankivsk region [A–V]. *Dialectological Studies*, 9, 239–251 [in Ukrainian].
 Pantsyo, S., & Lisniak, N. (2015). *Dictionary of adjective lexicon of Lemko dialects* [in Ukrainian].
 Pantsyo, S. Ye. (1997). *Materials for the dictionary of Lemko dialects (verbal vocabulary)* (Part 1) [in Ukrainian].
 Riabets, L. V. (2019). Ukrainian dialect dictionary today: Features of construction and problems of compilation. *Ukrainian Language*, 1, 71–86 [in Ukrainian].
 Shylo, H. F. (2008). *Dnister regional dictionary*. I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
 Verkhratskyi, I. (1877). *Materials for the South-Russian dictionary* [in Ukrainian].
 Vykhovalnets, I. R., & Horodenska, K. H. (2004). *Theoretical morphology of the Ukrainian language: Academic grammar of the Ukrainian language*. Pulsary [in Ukrainian].
 Yastremska, T. (2018). "Epidigmatic dialect dictionary": Idea, concept, principles. *Dialectological Studies*. 11: *Word – Dictionary – Corpus*, 273–301 [in Ukrainian].
 Yastremska, T. (2024). City language as a symbiosis of dialect and literary standard. In *Dialects in the conditions of modern challenges* (pp. 235–264) [in Ukrainian].
 Yastremska, T. O. (2016). Boundaries of dialect space: Southwestern dialect. In *In the coordinates of language* (pp. 129–137). Pais [in Ukrainian].
 Yastremska, T. O. (2020). Dnister dialect. In *Encyclopedia of Modern Ukraine*. <https://esu.com.ua/article-70758> [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 15.12.25
 Прорецензовано / Revised: 09.03.26
 Схвалено до друку / Accepted: 31.03.26
 Опубліковано / Published: 31.05.26

Vita OSMANOVA, PhD Student
 ORCID ID: 0009-0004-4802-3743
 e-mail: sergiivnavita@gmail.com

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine

LEXICOGRAPHIC PROCESSING OF THE NOUN IN THE DNISTER DIALECT

B a c k g r o u n d . *Modern Ukrainian dialectology is at a stage of transition from extensive accumulation of material to the systemic modeling of the lexical systems of separate dialects. The Dnister dialect, as one of the central and most archaic dialects of the Southwestern supradialect, has a long lexicographic tradition. However, in linguistics, there is still no specialized part-of-speech dictionary of nouns in this area. The relevance of the study is conditioned by the need to preserve the unique features of dialectal substantive vocabulary, which constitutes the core of the language system and shapes the material and spiritual culture of the ethnoses, before the threat of leveling under the influence of the literary language. The article aims to substantiate the theoretical principles for compiling a dictionary of nouns in the Dnister dialect and to develop a model for a dictionary entry.*

M e t h o d s . *The research is based on the anthropocentric approach to language and the "word in text" principle. The main source of factual material was the expeditionary method (the recording of live speech in the villages of the Lviv and Ternopil regions). To analyze the semantic structure of the word, the method of contextual analysis was used, revealing hidden semantic connections and connotations. The inventory of units was carried out using the descriptive method, and their systematization was achieved through lexicographic modeling.*

R e s u l t s . *The article analyzes the state of lexicographic processing of the Dnister dialect and reveals a gap in the part-of-speech dictionary segment. The structure of the noun dictionary entry has been developed, which includes five zones: 1) headword; 2) grammatical; 3) semantic;*

4) *illustrative*; 5) *phraseological*. In the register example, the effectiveness of the proposed model is demonstrated. In particular, the expediency of presenting phonetic variants within a single entry to preserve semantic integrity is demonstrated. Specific semantic shifts are revealed, and unique grammatical forms are recorded.

Conclusions. The creation of a dictionary of nouns is a promising direction in dialectological studies, enabling a multidimensional linguistic portrait of the region. The proposed lexicographic methodology ensures the fixation not only of the lexical composition but also of the dialect's grammatical and phonetic features in their natural context. The collected material will serve as a reliable source base for further ethnolinguistic and historical-etymological research, documenting the linguistic memory of Galicia.

Keywords: *Southwestern supra dialect, Dnister dialect, dictionary, vocabulary, noun, semantic, variation.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.